

főleg a szóbeli előadáskor, multimediális térben tudnak érvényesülni. Kortól és kultúrától függetlenül mindig izgalmakkal teli, amikor az irodalom felfedezi magának az adott nyilvánosságszerkezet nyújtotta lehetőségeket, s, ha csak egy kis időre és próbajelleggel is, de kilép a köré épített keretek közül. Nincs ez másként az *ezt is ebben* található versekkel sem, amelyek a hangszerelt dalokkal együtt sajátos példáját adják az izgalmas, kölcsönös műfaji keveredéseknek. (*Magvető*)

VIGH LEVENTE

Világsarok, non+

BALÁZS ATTILA: SZÉP KIS TÖRTÉNETEK

A vajdasági Zentán megtelepedett *zEtna Kiadó Vulkáni Helikon* elnevezésű sorozata 2014 ünnepi könyvhetén a harmincadik kötetéhez érkezett. A jubiláris alkalomra a könyvfolyam leginkább olyan művet kívánt meg, amelynek jellege összhangban van a sorozatcím ellenpontosító dinamikájával. Balázs Attilának korábban két műve is megjelent itt: *Világsarok non-stop* (2006), *Világsarok+* (2011). A „vulkáni Helikon”, a gondolat- és szövegábrázolás tüzes képzetének éreztetésére keresve sem találhattak volna alkalmasabbat a *Szép kis történetek*nél. „No, csak lassan a testtel” – emelné fel mutatóját az író, azt fejtegetvén példának okáért, hogy a helikon – igaz, kisbetűvel kezdve – főleg a katonazenekarokban használatos, kör alakban hajlított, nagyméretű rézfúvós hangszert is jelent, a kontrabassztubát. S neki volt egy kissé kopaszodó ismerőse, aki ugyan tucatnyi parókát tartott a friziderben, de sosem hordta egyiket sem, persze az is igaz, hogy a felesége a lőszergyári futószalagot hagyta ott egy csak lencsén élő szekta kedvéért. Ez a férfi, vagy talán ennek egy rokona, a fagyoszentek táján, esténként, sohasem korábban tizenyolc óra negyven percnél, a vulkánkitörésre emlékeztető hevességű hanghátással, a szélkakasokat is megolvasztó hővel bassztubált.

Balázs Attila könyvének címe – *Szép kis történetek* – mellett nem mehetünk el szó nélkül, nem is tesszük, előbb azonban jelezniünk kell: az elbeszélésekként meghatározott, elegyes műfajú, esemény- és cselekménydús történetek, a mese és a sztori közt hintázó, kavargóan színes, groteszkbe játszó írások lényegibb vonása – az előző két *Világsarok*hoz hasonlóan – az előadás hangszerelése, stilisztikuma. Hangnem, tónus, moduláció, szövegkezelés. Természetesen mindkettőre – az anyagra és az anyag megmunkálására – igaz jelképesen a szerző vélekedése, amelyet nemrég tett egy nyilatkozatában: „Az én meséim tojás alakúak”. E kijelentésnek az új kötetben is olvasható egy variánsa, sok más beszélgetésben elhangzott különféle formákban (2004-ben, 2009-ben stb.). Balázs Attila oeuvre-jének lényegi homogenitása folytán mindazok, akik írtak már valamelyik alkotásáról, elég nagy biztonsággal idézhetnek később is állásfoglalásukból (ha bölcslet vetettek papírra, megerősítik, ha téveset, legalább nem követnek el újabb tévedést). Jomagam 1996-ban, egy tallózó jellegű esszé tanulmányban, a Balázs pályáját tudvalevően végig-

kísérő, ikonizáló nyúl-, azaz *Cuniculus*-motívumra is kitérve (vö. tojás/nyúl/húsvét összefüggését) ezt citálhattam-írhattam az 1982-es *Világ, én ma felébredtem!* kapcsán: „Ezek nem kerek történetek, inkább olyan tojás alakúak.» A hagyományos kispróza kerekdedsége elleni berzenkedés a tojásforma primátusával egyenest az orfikus teremtésmítosz, világteremtés burjánzáshoz lendít. Nem ritkák a tematikus, a szentenciázó és egyéb ráutalások sem: egy kék és fekete nyúl képzőművészeti ábrázolásának leírása; »A vadnyúl-szar is szétporlad« stb.» A nyúl-bázis és az egész önéletrajzi háttér így bukkan fel a 2014-es, Laik Eszter készítette beszélgetésben: „Definíció szerint Vajdaságból származó magyar író vagyok, és jelen pillanatban nem érzem magam nagyon remekül. Horror. Ami ebből a műveimben megjelenik, az publikus, a többi a privát szféra része. Szeretnék majd hamarosan elmenni a tengerre, ami bennem, mint volt jugoszláviai íróban, nagyon mélyen él. Hiányzik a só, a kabócák muzsikája, a napsütés, a torlódó autópálya; az a mentalitás, ami a dalmátokra jellemző. Ha egykori hegymászóként ma ifjabb graffitist lennék, a tűzfalakra nyulakat pingálnék, amint sókockákat nyalnak”.

A linearitáselvet kevésbé szívelő, egyenesvonalúság-ellenes, „torlódó” (kis)epikaszemlélet arra vezet, hogy a *Szép kis történetek*ben nyomatékosan jelen levő, s a változatos epizódok folyamán (majdnem negyedszázad termése a kötet) többé-kevésbé önmagával azonosnak gondolható, a többes szám első személy fejedelmi többesétől nem idegenkedő narrátor kedvtelve tördeli, csipkézi, tereli el, iktatja mutációkba mondandóját. Ennek a törekvésnek megágyaz Balázs Attila vonzalma az adomák, anekdoták, rém-, ál- és valódi hírek, emlék- és fantáziafoszlányok, kitalációk, valamint ezek megörökíthetősége, továbbadhatósága, struktúraépítő jellege iránt. Betűkkel telerótt lapjainak elengedhetetlen tartozéka a *más lap*. Mint a ciklusokra nem osztott (a tartalomban is címes-alcímes-dzsungeles benyomást ébresztő) kötet élén a *Bolygó Kerényi* című, (*magyarok a nagyvilágban1*) alcímű „regényesszencia-novellát”-ben olvassuk (a tragikus sorsú Kerényi Frigyesről folyik a szó): Pákh Albert „egyik valószerűtlen pillanatában kezességet vállalt Petőfi tartozásáért (de ez más lapra tartozik, ez egy másik történet, amely itt, a lábunk előtt, orrhangan szuszogva keresztbe igyekszik feküdni, de mi fürgén átlépjük), tehát Pákh írt egy hosszabb szöveget, amely később Kerényi halálára jelent meg”. A nem rövid beszúrássok, közbevetések miatt az író semmiképp sem kerülheti el a bekezdés- és mondathajlítgatást, újra-újrakezdést; és nem is óhajtja elkerülni.

A történeteknek védelemre van szükségük, még a legeslegszebb történeteknek is – mintha ez lenne Balázs Attila prózaírói ars poeticájának egyik elemi megfontolása. A történetek sérülékenyek, kiszolgáltatottak, nem azonosak önmagukkal, de önmaguk ellenkezőjével sem, és általában nem a legeslegszebbek közé tartoznak. Mi óvhatja, védelmezheti a történetet, akár varázsmese, akár horror? Egy másik történet. Befejezetlen, elvarratlan történet a befejezetlen, elvarratlan történetet. Realitásával kérkedő történet az irrealitásban tobzódó történetet. Ez a technika a történeteken belül és a történetek között is erőtereket hoz létre a szürrealisztikus és a naturalisztikus végletek arányos adagolásával, ütköztetésével, kergetőzésével. Feljogosít az ismétlések, utalások, vendégszövegek, a szövegbe felvitt lábjegyzetek, szócsínyek tömkelegére. Egységessé erjesztett, azonban köztes-átmeneti halmozállapot kémiajára. Mozgatható szövegdarabok, a kötetpuzzle esetleg több

kvázi hiányhelyére is beilleszthető egységek képződnek, melyeket az olvasói tudat tologat ide-oda a magunk kreálta koordinátarendszerben.

Egyszerre lezárt és lezáratlan, önmagát – alig néhány befejező sor jóvoltából – kétszer, kétféleképp elmesélő történet a *Tarzan Szenttamáson (magyarok a nagyvilágban3)*. Ebben az R. V. monogram ismerteti meg az egyik szereplővel, később a G. N. névjel a másikkal. Mivel ez utóbbi személy 2002-ben bekövetkezett (az írásműben szívszorító anekdotizmussal fel is idézett) haláláig nagyra becsült alakja volt az irodalmi életnek, a televízió képernyőjén is fel-felbukkant, s mert művei közül a *Rózsaméz és a Virágos katona* címhez illően dőlt betűvel, *A kárókatona még nem jötték vissza* kissé torzítva és kurzíválatlanul előfordul, majd álló betűkkel, intarziaként a *Sortűz egy fekete bivalyért* is követi, a kódolásnak nincs nagy jelentősége. Ugyanakkor a névrövidítés mégis a szolid titok, a kissé kendőzött emlélk régiójában tartja a G. N.-nel (egy másik volt jugoszláviai íróval) folytatott beszélgetések egyre kilátástalanabb, majd megszakadó, poharazó együttüldögéléseit. A zárlat így alakul: „És még azt tette hozzá R. V.: tudod, azt hallottam, a szegedi kórházban, ahová került, amikor az ápolónő megkérdezte tőle, kérne-e valamit, azt mondta: egy kis konyakot, nővérke, ha még lehetne. // Ha akkor kap, lehet, Gion Nándor ma is él, mondtam. Vagy csak gondoltam. Radics Viktória válaszára nem, csak az összevont szemöldökére emlékszem”. Itt a vége – ne fuss el véle. Vajon miért dönt az elbeszélő a monogramok feloldása mellett, visszamenőleg áthangolva ezzel a szöveg és a befogadó között létrejött értelmezői viszonyt? Miért konkretizálja verbalizált élet- és halálszituációkká, elbizonytalanított tanulsággá B. A. mindazt, amit a példázatoság és az enyhe misztifikáció keretei közé szorított addig? (R. V. például nem tudta határozottan felismerni azt a köpcös, hol iszogatócigaretázó, hol kitaróan író alakot, akit ablakából a közeli másik ház függönytakarta ablaka mögött látott éjente szorgoskodni.)

Balázs Attila nem mindegyik húzását sikerül dekódolnunk, mert ha melléfogáson nem is érjük az író, esetlegességen vagy felesleges megoldáson igen. A kevés beszédű vagy bőbeszédű kommentálás, az írás hatásmechanizmusára való rámutatás, az önreflexió és önidézés dagályos bugyborgása sem tesz jót néhány elbeszélésnek. A Kerényi-történetet például a napjainkra avított versbetétek is dimenzionálják. Költeményeit eleinte Vidor Emil álnéven jegyezte a poéta; maga az álnév is remek (kölcsonzótt) cikkelyt von magával Balázsnál. Amikor azonban egy strófa – „A nemzetek nagy tengerén, / Hajót indulni látok én, / Bizton, hatalmasan! / Vidor habok lakója lett, / Nem zengem, a mit szenvedett / Vér s köny hullámiban” – oda torkollik, hogy „írta K. F. (a volt Vidor Emil)”, akkor a névrajtás nem indokolt, a *vidor* szó applikálására történő, figyelemfelhívó, értéssegítő gesztus pedig még kevésbé. (Akkor már inkább az jöhetne, hogy ezt a Vidor Emil pen-name-et Kerényi után fél évszázaddal egy Hantke Emil nevezetű versfaragó is bitorolta.)

Radics Viktória nemcsak szerkesztője a tárgyalt kötetnek, hanem talán a legjobb ismerője, értője és híve a Balázs-prózának. Lehet, hogy a kifogásokat elhesztelve neki van igaza, amikor egy 2009-es recenziójában így közelíti a mostani elbeszélés-gyűjteményben oly sűrűn hivatkozott *Kinek Észak, kinek Dél* – és az alkotó – erényeit (cifrázunk egy kicsit magunk is: a „vidor habokat”): „Balázs Attila a legjobb tollú írók közé tartozik; cifrázásban verhetetlen. Ez a »szövegduzzasztás«

(ahogy ő mondja), a mondatok álbarokkos habverése, a mellékmondatfüzerek szalagos-tekervényes lebegtetése, a jelzőhalmozás nem pusztán stilisztikai külsőség és nem csak retorikai játék, hanem virtus, ami megmozgatja, megemeli, a csúnya földtől eloldozza a tényeket és az eseményeket; a gravitáció ellen hat, a súlyosság ellenében”. Egyetértünk. Mint később abban is, hogy „A sok különböző fajtájú és mintájú szakadozott anyag (leírás, ábrázolás, mese, történet, reflexió, tréfa, anekdota, történeti és irodalomtörténeti kiselőadás és a többi) nem esik szét, hanem nagyon is összekomponált-boronált, látható és láthatatlan szálakkal összeszótt, a váza pedig erős: a Délvidék, vagyis a Vajdaság. [...] Amit a szerző krónikás alakmása serényen összehord és összerak, azt a szépíró alakmása szétmeséli, bemeséli, kimeséli, ugyanakkor gondolataival összeköti, értelmezi is”.

Igaz, igaz. De egyrészt a *Szép kis történetek* nem oly komprimált, mint a *Kinek Észak, kinek Dél*, másrészt időnként nem ártana többet megőrizni a „csúnya földből”, a gravitációból. A képesség, a *grotesque noir* adottsága bőven buzog a Balázs-epikában. Máig hatóan ott munkál a *Cuniculusban* (1979), az *Én már nem megyek Argentínába* (1995) lapjain, az 1998-as *Király Albumban*. S a szövegek vázát legszilárdabban megtartó Vajdaság- és Újvidék-múltemlék, a romolhatatlan erejű alátámasztás maga mellett tudhatja az epikai fődémet már ugyancsak biztosan tartó Királyutca-élményt, továbbá a nem lokális terrénumból – a kezdetektől – a művelődéstörténeti kuriózumokat, a szexualitás nagy rejtelmait, a futballmitológiát. Aligha véletlen, hogy az új gyűjteményben az egyik legértékesebb *csomag* a nevével (megkülönböztetésül Gregory Pecktől) Gregory Packnek író Pék György abszurd közeli meséje, a *Szerelmem, Delphine (magyarok a nagyvilágban4)* a nevek szintjétől az erotika (szodómia?) szintjéig remekül összepakolt írás. Szituálás, alak- és sorsrajz, cselekményvezetés, időkezelés, emlékezés, poentírozás: minden a helyén, állítások és visszavonások egyensúlyban. Az ellenkező véglet a nagyító alatt olvasva is majdhogynem jelentéstelen, utánérzéses parányok jelenléte. A *Paganini és a márkíné (egy kis pisiszex muzsikaszóra)*, *A titokzatos Afrika (pigmeus csalímese)*, de még a *Király-tükröcskék (szeletke anarchia)* sem nagyon hiányozna, ha nem került volna be.

A *Szép kis történetek* kitűnő könyvcím, mivel a történetekre rakja a terhet, tudatja, hogy kis (novellás, első blikkre nem regényes) (rövid)történeteket rejt a kötet, s ezek „szépek” (szépirodalmiak; szépek a maguk nemében). Persze a „szép kis...” szószerkezet pejoráló éle belehasít abba az értelmezői melléfogásba, ha netán valóban szép kis történeteknek hinnénk a *Szép kis történetek* tartalmát. A cím megelőlegezi a kettős játékot, amely valamennyi darabnak sajátja. A belső cím- és alcímkavalkád – a két címtípus a felcserélhetőségig hasonlíthat egymáshoz, árulkodik a töredezett ciklikusságról, nyit Balázs Attila más könyve irányába – a leglustább elmében is felkelti a nem lineáris olvasási vágyat, nagyképűbben szólva: lehetséges, kalandosabb olvasási stratégiákat generál. A címszerkezetekben nem lehet nem észrevenni az iróniát és a kihívást. Sokféle provokáció dolgozik össze a mű sikere, ruganyossága, nyitott léte érdekében. A történelmi-etnikai meggondolkodtatás rezignációja mellett az alapos műfaji lecke (például a ponyva preferálása), a merészen erotikus „felhívás táncre”, a mindennapiság minimál mitizálása, a lehasadó periféria centrálisnak láttatása. Mindez a szövegek összes „emeletén”. A

legjobbak egyike, a *Számmörtájm (love story)* mind a cím fonetikus írásmódjával, mind a zárójeles műfajjal-műcímmel beindítja azt a képzettársítássort, hamis, valós és kevert értelmezések azon konglomerátumát, amelybe a nyitó szó/név, a Gina L. már vagy beleviszi a Gina Lollobrigida-előképeket, előfeltevéseket, vagy nem, hogy azután – többek között – addig jussunk: „Hallom (olvasom), hogy Gina a szlovén alternatív színpad sztárjaként, Gina dr. Wagina, vagy valami ilyesféle idétlen lép fel, meg Szőröspina Nemokapitányként, és hogy együtt él ott egy hasonló dilis fazonnal...” A saját magával írmelő Gina dr. Wagina név obszcenitását maga mögé utasítja a középső, a dr. névelem meglepő közbevetése (és – más egyebek mellett – hogy a Gina a magyar olvasó számára az egyik legközismertebb műzsa-név. Vajda János epedett Kratochwill Georginájáé, aki maga is cirkuszban lépett fel műlovarnoként). E névalkotás módszere az egész novella megalkotottságának, sőt nagyrészt a könyvnek is írástechnikai, konstruktív modellje.

Balázs Attila kisprózájának enciklopédikus, antologizáló, kereszt- és hosszmet-szetes gyűjteménye a *Szép kis történetek*. A hasonló kiképzésű könyvek esetében üdvös az elolvasás helyett a beleolvasás, s mindig hozhat kellemes meglepetéseket az előre nem tervezett újraolvasás. De mert e mű inkább ismétli, meg nem haladja a kétezres esztendőkből írottakat (a *Kinek Észak, kinek Dél* kivételével), örömteli lenne már egy új *Balázs Attilát* olvasni. Nem bele-; el-. (*zEtna*)

TARJÁN TAMÁS

Nemzetiszocialista vázállam

HORVÁTH LÁSZLÓ IMRE: LETT ESTE ÉS LETT REGGEL

A 20. század második felében posztmodern gondolkodásként általánosított elméletek nyomán általános a tapasztalat, hogy totalitás nem létezhet, és amennyiben valamely elmélet azt állítja önmagáról, hogy az, magyarán megpróbál bennünket meggyőzni arról, hogy előállt a mindenség egy totális magyarázatával, hogy olyan elvet állított fel, melyet fenntartás nélkül el kell fogadnia mindenkinek, akkor már elnyomónak, önkényesnek, sőt diktatórikusnak mondható. A náciizmus totális, abszolút elmélet, ennyiben egyfajta radikális modernizmus gondolkodásaként is leírható, mely a maga által felállított teória – az árja faj felsőbbrendűsége – szabályai szerint rendezte el a világot, figyelmen kívül hagyva minden mást. Klaus Arme, kinek jegyzeteibe betekintést enged Horváth László Imre regénye, egy totalista, nemzetiszocialista teoretikus, aki a totális eszme szülötte és hordozója. A totális elmélet mint modernista gondolkodás pedig nem enged meg a magáén kívül más teóriát, ebben rejlik önmaga által feltalált általános érvényűsége, ami pedig ellenkezik az emberi világ és gondolkodás követhetetlen sokféleségével, az eszmék pluralitásával, melynek létét már önmagában a nagy számok törvénye is bizonyítja – a végtelen számú ember (mert a születés folyamatos) végtelen története ugyanis erre utal. A sokféleség pedig a vitalitásból, a természettől ered. A náciizmus ennyi-